

**İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri Bağlamında
Hadislere Yaklaşımları: Bayburt Üniversitesi Örneği**
**Approaches of Faculty of Theology Students to Hadiths in the Context
of Their Levels of Religiosity: The Case of Bayburt University**

Necip Sefa DEMİR-Süheyb OKUR

Dr. Öğr. Üyesi-Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi-Bayburt Üniversitesi
sdemir@bayburt.edu.tr-suheybokur@bayburt.edu.tr **Orcid:** 0000-0003-4143-3147/
0000-0002-0242-5921

Atıf/©: Demir-Okur, Necip Sefa-Süheyb. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dindarlık
Düzeyleri Bağlamında Hadislere Yaklaşımları: Bayburt Üniversitesi Örneği”, *Kafkas Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-25 (Ocak 2026), 108-127

Citation/©: Demir-Okur, Necip Sefa-Süheyb. “Approaches of Faculty of Theology Students
to Hadiths in the Context of Their Levels of Religiosity: The Case of Bayburt University”, *Kafkas
University Faculty of Divinity Review*. 13-25 (January 2026), 108-127

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi: 10.17050/kafkasilahiyat.1811933

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 27 October / Ekim 2025

Accepted / Kabul Tarihi: 14 November / Kasım 2025

Published / Yayın Tarihi: 15 January / Ocak 2026

Volume / Cilt: 13; **Issue / Sayı:** 25; **Pages / Sayfa:** 108-127

Suggested İSNÂD Citation: Necip Sefa DEMİR-Süheyb OKUR, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin
Dindarlık Düzeyleri Bağlamında Hadislere Yaklaşımları: Bayburt Üniversitesi Örneği”, *Kafkas
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/25 (Ocak- January 2026), 108-127

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

www.dergipark.org.tr

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri Bağlamında Hadislere Yaklaşımları: Bayburt Üniversitesi Örneği

Necip Sefa DEMİR-Süheyb OKUR

Öz

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden lisans ve lisansüstü düzeyde toplam 502 öğrenci üzerinde kesitsel tarama yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırma, öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile hadislere yaklaşımları arasındaki ilişkiyi ve bu değişkenlerin cinsiyet ve öğrenim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Veri toplama aracı olarak "İlahiyatçılar İçin Hadislere Yaklaşım Ölçeği" ve "Kur'ân-ı Kerîm Bağlamında İslamî Dindarlık Ölçeği" kullanılmıştır. Bulgular, öğrencilerin hadislere yaklaşımlarının genel olarak orta düzeyde ve dengeli olduğunu, İslamî dindarlık düzeylerinin ise yüksek olduğunu göstermiştir. Cinsiyet değişkeni açısından, genel literatürün aksine erkek öğrencilerin dindarlık düzeylerinin, özellikle ibadet ve pratiğe dayalı boyutlarda, kadınlara göre anlamlı biçimde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrenim düzeyine bakıldığında, hadislere yaklaşımda fark görülmezken, sınıf düzeyi yükseldikçe (özellikle 3. ve 4. sınıflara doğru) toplam dindarlık puanlarında ve alt boyutlarda (iyilik, inanç, ibadet, yakınlık) anlamlı artışlar belirlenmiştir, bu da ilahiyat eğitiminin olumlu pekiştirici etkisine işaret etmektedir. Korelasyon analizleri, hadislere yaklaşım ile genel dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını ortaya koymuştur; ancak dindarlığın alt boyutları arasında güçlü pozitif ilişkiler mevcutken, ahlak boyutu en zayıf ilişkiyi sergilemiştir. Çalışmanın sınırlılıkları arasında kesitsel tasarım ve sosyal beğenirlik yanlılığı riski yer almakta olup, gelecekteki araştırmalar için boylamsal çalışmalar ve ahlak boyutunun özgün konumunun derinlemesine incelenmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İslami Dindarlık, Nicel Araştırma, Korelasyon, Cinsiyet Farklılıkları

Approaches of Faculty of Theology Students to Hadiths in the Context of Their Levels of Religiosity: The Case of Bayburt University

Necip Sefa DEMİR-Süheyb OKUR

Abstract

This research, conducted using a cross-sectional survey method on a total of 502 undergraduate and graduate students from Bayburt University Faculty of Theology, aimed to examine the relationship between the students' religiosity levels and their approaches to Hadith, and whether these variables differ according to demographic factors such as gender and educational level. The data collection instruments used were the "Scale of Approach to Hadith for Theologians" and the "Islamic Religiosity Scale in the Context of the Quran," both previously tested for validity and reliability in the

literature. The findings revealed that the students' approaches to Hadith were generally at a moderate and balanced level, while their levels of Islamic religiosity were found to be high. Regarding the gender variable, contrary to the general trend in the literature, male students were found to have significantly higher religiosity levels than females in some dimensions, especially in practice-oriented aspects like worship and idealized behavioral aspects. In terms of educational level, no significant difference was observed in the approach to Hadith; however, as the class level increased (particularly towards the 3rd and 4th years), significant increases were determined in total religiosity scores and its sub-dimensions (goodness, faith, worship, and closeness), suggesting a positive reinforcing effect of theological education on religiosity. Correlation analyses indicated no significant relationship between the approach to Hadith and the overall religiosity level. Although strong positive relationships existed among the sub-dimensions of religiosity, the ethics/moral dimension exhibited the weakest correlation. The study's limitations include its cross-sectional design and the risk of social desirability bias due to the use of self-report scales. Longitudinal studies to analyze the long-term effects of theological education and a deeper investigation into the unique position of the ethics dimension are suggested for future research.

Keywords: Hadith, Islamic Religiosity, Quantitative Research, Correlation, Gender Differences.

GİRİŞ

Din¹ olgusu, insanlık tarihi boyunca toplumsal düzenin temel yapı taşlarından biri olmuş ve bireylerin varoluşsal arayışlarına anlam, değer ve yön tayin eden en kuşatıcı kültürel olgu olarak varlığını istikrarlı bir şekilde sürdürmüştür.² Salt bireysel bir inanç sistemi olmanın ötesinde din, sosyal normların inşası, etik değerlerin temellendirilmesi ve kültürel kimliklerin teşkili sürecinde merkezi ve belirleyici bir rol üstlenir. İnsanlar, varoluşsal mahiyetteki temel sorularına (hayatın anlamı, ölüm, evrenin kökeni vb.) yanıt arayışındayken, dinî metinler bu derinlikli soruların başlıca bilgi kaynaklarını teşkil eder ve bu metinlere ilişkin bireysel ve toplumsal düzeydeki algı, yorum ve tutumlar, bireylerin iç dünyalarını ve manevi gelişimlerini derinden etkilerken aynı zamanda toplumsal yapının devamlılığına ve kültürel mirasın aktarımına da önemli katkılarda bulunur. Bu geniş ve karmaşık bağlamda, dinin hem birey hem de toplum üzerindeki çok yönlü etkilerinin derinlemesine ve bütüncül bir şekilde anlaşılması, dinî metinlere ve inanç pratiklerine yönelik disiplinlerarası ve çok boyutlu yaklaşımların ortaya konmasını zorunlu kılar.

İslam dini, tarihsel süreç içerisinde yaklaşık 1.5 milyar inananı ile günümüzde dünyanın en yaygın ve etkili dinî topluluklarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu köklü inanç sisteminin temel ve vazgeçilmez kaynakları, ilahi vahyin lafzı ve manasıyla mücessemleştiği Kur’ân-ı Kerîm ve Peygamber Hz. Muhammed’in (s.a.s.) sözlü beyanları, fiilî uygulamaları ve zımnî/sarih onaylarını içeren Sünnet’tir.³ Kur’an, Müslümanlar için doğrudan Allah tarafından gönderilen son ve nihaî kutsal metin olarak⁴ mutlak bir otoriteye sahip kabul edilirken, lügatte "yol, âdet, gidişat, örnek" anlamlarına⁵ gelen Sünnet ise Kur’an’ın soyut ilkelerinin somut uygulama alanını teşkil eden, Peygamber’in (s.a.s.) örnek hayatı ve hikmetli rehberliğini en mükemmel şekilde yansıtan temel kaynaklardır. Bu hayati bağlamda, Sünnet’in en önemli ve sistematik biçimde derlenmiş ve kaydedilmiş unsuru olan

¹ “Din” için bk.: Günay Tümer, v.d., “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/312-349.

² Cârullâh Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidî’t-tenzîl* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1407), 1/194-196.

³ Sünnet hakkında detaylı bilgi için bk.: Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rif’at Fevzî Abdülmuttalib (Mansûre: Dâru’l-Vefâ, 2001), 7/337, 343; Muhammed b. Ali et-Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî’l-fünûn*, thk. Ahmet Hasan Besec (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 1/979-983; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kâhire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1940), 44; Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Usûlü’s-Serahsî*, thk. Ebu’l-Vefâ el-Efğânî (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993), 1/285; Murteza Bedir - İlyas Çelebi, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/150-154; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü* (İstanbul: İFAV, 2013), 25-30; Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 17-31.

⁴ Abdulhamit Bırışık, v.d., “Kur’an”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/383-422.

⁵ Ebu’l-Fadl Muhammed b. Abdürrezâk el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcû’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, thk. Kollektif (Dâru’l-Hidâye, ts.), 35/232, 236-238.

hadisler,⁶ İslam hukukunun (fıkıh), ahlakî öğretilerinin ve inanç esaslarının oluşum sürecinde vazgeçilmez bir epistemolojik değere sahiptir.⁷

Hadisler, sadece dinî kuralların teorik düzeyden pratik düzeye aktarılmasını ve somutlaşmasını sağlayan metinler olmakla kalmayıp, aynı zamanda Müslüman toplumların ortak kültürel kimliğinin inşasında, sosyal yapısının şekillenmesinde ve nesiller arası değer aktarımında da merkezi bir rol üstlenir. Bu nedenle, hadislerin güvenilirliği, sıhhati (sahibine aidiyeti) ve doğru bir şekilde anlamlandırılması, İslam ilimlerinde müstakil bir disiplin olarak teşekkül eden hadis usulü ilmi aracılığıyla titizlikle incelenir.⁸ Hadis usulü, hadislerin isnad (rivayet zinciri) ve metin (içerik) açısından eleştirel ve sistematik bir analizini yaparak, güvenilir (sahih), zayıf veya uydurma (mevzu) hadislerin birbirinden ayırt edilmesini sağlar. Bu metodolojik ve bilimsel çerçeve, dinî metinlerin tarihsel ve sosyal bağlamda derinlemesine değerlendirilmesiyle desteklendiğinde, Müslüman bireylerin inançlarını daha sağlam, bilinçli ve gerekçelendirilmiş temeller üzerine oturtmalarına önemli bir imkân tanır. Ancak, modern çağın getirdiği bilimsel gelişmelerin ve sosyal bilimlerin metodoloji ve bulgularının etkisiyle hadislerin değerlendirilmesinde daha eleştirel, sorgulayıcı ve bağlamsal yaklaşımlar gelişmiştir. Günümüzde, farklı Müslüman entelektüel çevrelerde ve dinî düşünce akımlarında hadislerin epistemolojik otoritesi, tarihsel bağlamı, metinsel doğruluğu ve günümüz koşullarına göre yeniden yorumlanması gibi çeşitli konularda farklılaşan görüşler ve tartışmalar mevcuttur. Bazı bireyler geleneksel ve muhafazakâr bir tutumla hadislere mutlak bir güven beslerken, diğerleri tarihselcilik ve eleştirel tarih bilimi yöntemleri ışığında hadisleri daha derinlemesine sorgulamakta ve bağlamsallaştırma ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu düşünsel farklılaşma, özellikle dinî eğitimin temel aktörleri olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dinî metinlere yönelik bakış açıları ve tutumlarını önemli ölçüde etkileyebilir.

Dindarlık kavramı⁹ bireyin sadece şekilsel dinî inançları kabul etmesiyle sınırlı olmayıp; bu inançların bireyin bütüncül yaşam biçimine, ahlakî değerlerine, sosyal ilişkilerine ve dünya görüşüne nasıl derinlemesine nüfuz ettiğini ve yansıdığını ifade eden

⁶ Hadis hakkında detaylı bilgi için bk.: M. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/27-64; Çakan, *Hadis Usulü*, 25-30; Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 17-31.

⁷ Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi nuhbeti'l-fiker*, thk. Nureddin İtır (Karaçi-Pakistan: Mektebetü'l-Büsrâ, 2011), 29.

⁸ Detaylı bilgi için bk.: Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdîrrahmân b. Hallâd er-Râmihürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed Acâc el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 159, 238, 312; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*, thk. M. Hâfız et-Ticânî (Kâhire, 1972), 7; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî Hâkim, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-hadîs*, thk. Seyyid Muazzam Hüseyin (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1977), 1-3, 63-80.

⁹ Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 670.

çok boyutlu, dinamik ve karmaşık bir olgudur.¹⁰ Dindarlık olgusu, ritüelistik ibadet pratikleri, etik ve *ahlakî* davranışlar, aşkın olana yönelik manevi bağlılık ve toplumsal sorumluluk bilinci gibi çeşitli içsel ve dışsal bileşenlerden müteşekkildir. Din sosyolojisi ve psikolojisi alanlarında yürütülen kapsamlı ampirik araştırmalar, dindarlığın sadece bireysel tutumlarla değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler, kültürel normlar ve toplumsal bağlamlarla sürekli olarak şekillenen dinamik ve çok katmanlı bir süreç olduğunu açıkça ortaya koymuştur.¹¹ Dolayısıyla, bireylerin dindarlık düzeyleri kişiden kişiye önemli farklılıklar gösterirken, aynı zamanda içinde bulundukları sosyal ve kültürel faktörlerden de derinden etkilenir. Yaklaşım (tutum) kavramı ise bireyin belirli bir nesneye, kişiye, gruba veya fikre yönelik göreceli olarak tutarlı olan düşünce, duygu ve davranış eğilimlerini ifade eder. Yani bireyin bir konu veya olaya yönelik tutumunu, inançlarını ve değerlendirmelerini ifade eder.¹² Bu bağlamda, dinî metinlere yönelik tutumlar, bireyin bu metinlere atfettiği değer, güven düzeyi ve yorumlama biçimleriyle yakından ilişkilidir.

İlahiyat fakültesi öğrencileri, dinî bilgiyi sistematik, akademik ve bilimsel bir çerçevede öğrenen, yorumlama yetkinliği kazanan ve gelecekte topluma bu bilgiyi doğru ve güvenilir bir şekilde aktarmakla yükümlü olan önemli entelektüel aktörlerdir. Bu nedenle, onların hem teorik düzeyde dinî metinlerle kurdukları derin ilişki hem de pratik hayatta bu metinleri anlama ve uygulama biçimleri büyük önem taşımaktadır. Özellikle, bu öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile dinî metinlere, özelde ise hadis kaynaklarına yönelik epistemolojik ve pratik tutumlarının bilimsel yöntemlerle incelenmesi, dinî eğitim sürecinin niteliğinin akademik standartlara uygun olarak artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Öğrencilerin dinî metinlere yaklaşım biçimleri; inançlarının derinliği ve gücü, eleştirel değerlendirme yetenekleri, metinlere yönelik sadakat algıları ve güncel sosyo-kültürel bağlamda yorumlama yetkinlikleri gibi çeşitli boyutlarda önemli farklılıklar gösterebilir. Ayrıca, bu tutumların oluşum sürecinde cinsiyet, öğrenim düzeyi, sosyoekonomik ve kültürel arka plan gibi demografik ve sosyal değişkenler de belirleyici bir etkiye sahip olabilir.

Bu çalışma, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile hadislere karşı geliştirdikleri epistemolojik (bilgiye yönelik) ve pratik (uygulamaya yönelik) yaklaşımları arasındaki karmaşık ilişkiyi çok yönlü ve derinlemesine incelemeyi temel amaç edinmektedir. Çalışmada, dindarlık kavramı sadece şekilsel ibadetlerin yerine getirilmesinden ibaret indirgemeci bir yaklaşımla ele alınmayıp, ahlakî değerlerin içselleştirilmesi, manevi deneyimlerin derinliği, toplumsal sorumluluk

¹⁰ Detaylı bilgi için bk.: John M. Finney, “A Theory of Religious Commitment”, *Sociology of Religion* 39/1 (1978), 19-35; M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dinî Hayat* (İstanbul: İşaret yay., 1993), 52-67; Ejder Okumuş, “Gösterişçi Dindarlık”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/3 (2006), 17-35.

¹¹ Köktaş, *Türkiye’de Dinî Hayat*, 52-67; Okumuş, “Gösterişçi Dindarlık”, 17-35.

¹² Akalın, *Türkçe Sözlük*, 2509.

bilincinin gelişmişliği ve dinî bilgiye yönelik eleştirel yaklaşım biçimleri gibi çok katmanlı ve bütüncül bir yapı olarak analiz etmek edilecektir. Hadislere yönelik tutum ise, öğrencilerin bu metinlerin güvenilirliğine dair inanç düzeyleri, metin ve isnad eleştirisi konusundaki bilgi ve beceri düzeyleri ve metinlere karşı benimsenen geleneksel, modern veya eleştirel perspektifler açısından kapsamlı bir şekilde değerlendirilecektir.

Bu çalışmada öğrencilerin temel demografik değişkenlerinin (yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyi vb.) bu iki temel olgu (dindarlık ve hadislere yönelik tutum) üzerindeki potansiyel etkisi de ampirik olarak araştırılarak, farklı sosyal ve bireysel özelliklere sahip öğrencilerin dinî metinlere yaklaşımındaki çeşitlilikler ve örüntüler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, çalışmanın elde edeceği sonuçlar, ilahiyat fakültelerinde sunulan dinî eğitim programlarının içerik ve öğretim yöntemleri açısından çağdaş bilimsel gelişmeler ve pedagojik yaklaşımlar ışığında yeniden değerlendirilmesine ve öğrencilere eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik somut ve uygulanabilir önerilerin geliştirilmesine akademik düzeyde önemli katkılar sağlayacaktır. Epistemolojik açıdan ele alındığında, bu çalışma öğrencilerin dinî bilgi kaynaklarına yönelik bilgi edinme süreçleri, bu bilginin doğrulanması ve yorumlanması biçimleri ile dindarlıklarının nasıl oluştuğunu ve birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Epistemoloji, bilginin doğası, kaynağı, kapsamı ve geçerliliği üzerine metodolojik bir düşünme disiplini olarak, din eğitimi ve hadis ilmi bağlamında bireylerin dinî metinlere yönelik yaklaşımlarını anlamada anahtar bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Öğrencilerin hadis metinlerine yönelik epistemolojik tutumları, onların inanç sistemlerini ne derece eleştirel, sorgulayıcı ve bilinçli bir çerçevede oluşturduklarının önemli bir göstergesidir.

Sonuç olarak, bu çalışma sadece Bayburt Üniversitesi özelinde elde edeceği bulgularla sınırlı kalmayıp, Türkiye’deki diğer ilahiyat fakültelerinde uygulanan benzer eğitim süreçlerinin iyileştirilmesine metodolojik bir ışık tutacak, dinî metinlere yönelik epistemolojik farkındalığın öğrenciler arasında artırılmasına ve dindarlık tutumlarının daha sağlıklı, bilinçli ve gerekçelendirilmiş temellere oturtulmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Genç neslin dinî metinlere ilişkin tutumlarının çağdaş bilimsel verilerle ortaya konması, hem bireysel maneviyatın derinleşmesini ve bilinçli bir dinî yaşantının oluşumunu hem de toplumsal dinî bilincin güçlenmesini mümkün kılacaktır. Böylece, dinî eğitim politikalarının çağın bilimsel ve sosyal gereklerine uygun biçimde geliştirilmesine ve toplumdaki dinî değerlerin sürdürülebilirliğine akademik düzeyde önemli katkılar sunulmuş olacaktır.

1. Yöntem ve Metod

Araştırma belirli bir zamanda, bir grup insanın özelliklerini, inançlarını, tutumlarını veya davranışlarını betimlemeyi amaçladığı için tarama modelindedir ve belirli bir zaman

noktasında veya kısa bir zaman diliminde, bir popülasyon veya örneklemden veri toplayarak yapılan bir araştırma olduğu için de kesitseldir.

Araştırmanın evrenini Bayburt Üniversitesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem ise İlahiyat Fakültesi öğrencileridir. Bu doğrultuda veriler Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören 19-51 yaş aralığındaki toplam 502 öğrenciden, kişisel bilgi formunun ve ölçeklerin yüz yüze uygulanması şeklinde 25 dakikada toplanmıştır. Çalışma öncesi Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulundan etik kurul onayı (07.01.2025/Karar no:19/1) alınmıştır. Gönüllük esasıyla çalışmaya dahil olan katılımcılara Helsinki Bildirgesi uyarınca çalışma hakkında bilgi verilmiş ve Bilgilendirilmiş Onam Formu için her bir katılımcıdan onam alınmıştır.

2. Yöntem ve Metod

Çalışmaya katılan bireylerde cinsiyet, yaş, sınıf gibi demografik verileri elde etmek için kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin hadislere nasıl yaklaştıklarını ölçmek üzere İlahiyatçılar İçin Hadislere Yaklaşım Ölçeği (İHYÖ) ve Müslüman bireylerin dindarlık seviyelerini ölçmek için de Kur’ân-ı Kerîm Bağlamında İslami Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır.

İlahiyatçılar İçin Hadislere Yaklaşım Ölçeği (İHYÖ): Horozcu ve Güşen (2018) tarafından geliştirilen ölçek kişilerin hadislere yaklaşımlarını çeşitli açılardan değerlendirmeye yönelik geliştirilmiştir. Tek faktörlü 16 sorudan oluşan ölçek 5’li likert tipindedir ve katılımcılara “hiç katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kısmen katılıyorum”, “büyük ölçüde katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” şıklarını sunmaktadır. Düşük puan, İslamî yaşantı ve anlayış içerisinde hadislere hiç yer verilmediğine; yüksek puan ise sıhhatine bakmaksızın tüm hadislerin inanç ve ibadet sistemi içerisinde kabul edildiğine işaret etmektedir. Horozcu ve Güşen’in çalışmalarında ölçeğin Cronbach’s Alfa (α) değeri ,932 olarak hesaplanmıştır. Ancak, mevcut araştırma örnekleminde yapılan güvenilirlik analizinde ölçeğin 16 maddelik orijinal formunun Cronbach’s Alfa katsayısı ,632 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, sosyal bilimlerde kabul gören ,70 sınırının altında kaldığı için ölçeğin bu formunun mevcut örnekleme tutarlı bir ölçüm yapamadığına işaret etmektedir. Bu nedenle, ölçeğin iç tutarlılığını artırmak amacıyla madde analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, ölçeğin genel yapısıyla en düşük korelasyona sahip olan ve güvenilirliği düşürdüğü tespit edilen 2, 4, 9, 11, 12 ve 16 numaralı toplam 6 madde ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan revizyonun ardından, kalan 10 madde üzerinden yeniden yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach’s Alfa katsayısı 0,774 olarak bulunmuştur. Bu değer, ölçeğin revize edilmiş halinin mevcut örneklem için güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, çalışmanın ilerleyen tüm analizlerinde ölçeğin bu 10 maddelik nihai formu kullanılmıştır.¹³

¹³ Ümit Horozcu - Seyit Ali Güşen, “İlahiyatçılar İçin Hadislere Yaklaşım Ölçeğinin (İHYÖ) Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, *İslami İlimler Dergisi* 13/2 (2018), 321-338. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.511598>.

Kur’ân-ı Kerîm Bağlamında İslami Dindarlık Ölçeği: Cayabatmaz (2016) tarafından geliştirilen ölçek Müslüman bireylerin dindarlık seviyelerini Kur’ân’daki ayetleri referans alarak ölçmeye odaklanmaktadır.¹⁴ 53 sorudan ve iyilik, inanç, ibadet, kâmil davranışlar, ahlak, yakınlık ve uygulaması zor emirler 7 alt boyutundan oluşan ölçek 5’li likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir ve “bana kesinlikle uygun”, “bana uygun”, “kararsızım”, “bana uygun değil” ve bana kesinlikle uygun değil” seçenekleri sunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 53, en yüksek puan ise 265’tir. Ölçekten elde edilebilecek toplam puan bireyin dindarlık düzeyini göstermektedir. Ölçeğin Cronbach’s Alfa (α) değeri ölçeğin her bir alt boyutu için; iyilik 911, inanç 859, ibadet 826, kâmil davranışlar 768, ahlak 810, yakınlık 862 ve uygulaması zor emirler 698 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach’s Alfa (α) değeri, iyilik 917, inanç 695, ibadet 797, kâmil davranışlar 768, ahlak 905, yakınlık 840 ve uygulaması zor emirler 641 olarak tespit edilmiştir. Mevcut çalışmada hesaplanan ‘İnanç’ ($\alpha=,695$) ve ‘Uygulaması Zor Emirler’ ($\alpha=,641$) alt boyutlarının Cronbach’s Alfa değerleri incelendiğinde güvenilirlik katsayılarının kabul edilen ,70 sınırının altında veya sınırda kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, bu iki alt boyuta ilişkin bulguların yorumlanırken ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir.

3. İstatistiksel Analizler

Çalışmada kullanılan ölçeklerden elde edilen veriler, SPSS 26.0 yazılımı aracılığıyla işlenerek analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan analizde, ölçek ve alt boyutların çarpıklık ve basıklık (Skewness and Kurtosis) değerlerinin -2 ile +2 aralığında olduğu tespit edilmiştir ve verilerin normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir. Veri analizinde cinsiyet ve sınıf değişkenleri temel faktörler olarak kullanılmıştır. İki grup karşılaştırmalarında bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla grubun karşılaştırmalarında ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda anlamlı farklılık tespit edilen grupların belirlenmesi için Tukey HSD post-hoc testi kullanılmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla Cronbach’s Alpha güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Cronbach’s Alpha değerinin 0.70 ve üzerinde olması, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.¹⁵ Demografik değişkenler, İHYÖ ve Kur’ân-ı Kerîm bağlamında İslami dindarlık arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir. Buna göre, $p<0.05$ olduğunda sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı, $p>0.05$ olduğunda ise anlamlı bulunmamıştır.

4. Bulgular

Tablo 1: Demografik bilgiler

¹⁴ Emine Çayabatmaz, *Kur’ân-ı Kerîm bağlamında İslami Dindarlık Ölçeği denemesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016).

¹⁵ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 271-277.

Değişken	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	321	63,9
	Erkek	181	36,1
Sınıf	1. Sınıf	127	25,3
	2. Sınıf	119	23,7
	3. Sınıf	121	24,1
	4. Sınıf	105	20,9
	Yüksek Lisans	21	4,2
	Doktora	9	1,8
Min.	Maks.	Ort.	SS.
Yaş	19 51	24,66	0,861

Araştırmada katılımcılarının demografik bilgilerinin incelendiği Tablo 1’de cinsiyetlere göre 321 kadın (%63,9), 181 erkek (%36,1); sınıflara göre 1. sınıf (%25,3), 2. sınıf (%23,7), 3. Sınıf (%24,1), 4. Sınıf (%20,9), yüksek lisans (%4,2) ve doktora (%1,8) olmak üzere toplam 502 katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalamaları 24,66 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2: Betimleyici istatistikler

Değer	Min.	Maks.	$\bar{X}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Hadislere Yaklaşım	10,00	44,00	20,663	5,826	,352	,218
İslami Dindarlık Ölçeği Toplam	185,00	265,00	225,31	16,433	,196	,016
İslami Dindarlık Ölçeği İyilik	58,00	80,00	74,320	5,678	-,918	-,243
İslami Dindarlık Ölçeği İnanç	24,00	30,00	28,990	1,497	-1,610	1,897
İslami Dindarlık Ölçeği İbadet	18,00	35,00	29,513	3,569	-,409	-,143
İslami Dindarlık Ölçeği Kâmil Davranışlar	11,00	30,00	23,322	4,008	-,206	-,349
İslami Dindarlık Ölçeği Ahlak	6,00	30,00	14,262	6,295	,917	,412

İslami Dindarlık Ölçeği Yakınlık	25,00	35,00	32,757	2,579	-1,069	,085
İslami Dindarlık Ölçeği Uygulaması Zor Emirler	16,00	25,00	22,631	1,948	-,778	,061

Tablo 2’de araştırmada kullanılan hadislere yaklaşım ölçeği ile İslami dindarlık ölçeği ve alt boyutlarına ait ortalama, standart sapma, minimum-maksimum ve çarpıklık-basıklık değerleri verilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 arasında olması durumunda normallik varsayımı kabul edilmektedir. Yapılan normallik testi sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmüş ve parametrik testler kullanılmıştır.

Tablodaki istatistiklere göre, katılımcıların hadislere yaklaşım düzeyleri ortalama 20.663 ile orta seviyenin biraz altında bulunmuştur. Ancak, İslami dindarlık ölçeğinden elde edilen ortalama toplam puan (225.31), katılımcıların genel dindarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında, "İyilik" (74.320), "İnanç" (28.990), "İbadet" (29.513), "Yakınlık" (32.757) ve "Uygulaması Zor Emirler" (22.631) boyutlarında katılımcıların ortalama puanları yüksek düzeydedir. Buna karşılık, "Kâmil Davranışlar" (23.322) ve "Ahlak" (14.262) alt boyutlarında katılımcılar orta düzeyde ortalama puanlar elde etmişlerdir.

Tablo 3: Verilerin cinsiyetlere göre karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi)

Değer	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	ss	t	p
Hadislere Yaklaşım	Kadın	321	20,644	5,911	-,095	,694
	Erkek	181	20,696	5,689		
İslami Dindarlık Ölçeği Toplam	Kadın	321	222,73	15,869	-2,162	,031*
	Erkek	181	226,23	19,941		
İslami Dindarlık Ölçeği İyilik	Kadın	321	73,657	6,028	-,961	,337
	Erkek	181	74,226	6,949		
İslami Dindarlık Ölçeği İnanç	Kadın	321	28,719	1,883	-1,570	,117
	Erkek	181	29,005	2,143		
İslami Dindarlık Ölçeği İbadet	Kadın	321	28,996	3,564	-2,545	,011*
	Erkek	181	29,878	4,000		

İslami Ölçeği	Dindarlık Kâmil Davranışlar	Kadın	321	22,772	3,808	-3,446	,001*
		Erkek	181	24,038	4,197		
İslami Ölçeği	Dindarlık Ahlak	Kadın	321	14,165	5,524	-,304	,761
		Erkek	181	14,337	6,970		
İslami Ölçeği	Dindarlık Yakınlık	Kadın	321	32,601	2,753	,695	,487
		Erkek	181	32,414	3,119		
İslami Ölçeği	Dindarlık Uygulaması Zor Emirler	Kadın	321	22,324	2,012	-2,432	,014*
		Erkek	181	22,806	2,335		

Bağımsız Örneklem T-Testi sonuçlarına göre, kadınların hadislere yaklaşım puan ortalaması (20.644) ile erkeklerin (20.696) puan ortalaması arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=.694$). Ancak, İslami dindarlık ölçeğinden elde edilen toplam puanlara bakıldığında her iki cinsiyetin de yüksek bir dindarlık düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Erkeklerin ortalama dindarlık puanı (226.23), kadınlarınkinden (222.73) biraz daha yüksektir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = ,031$). Bu durum, erkeklerin dindarlık düzeylerinin kadınlara göre genel olarak biraz daha yüksek olabileceğini düşündürmektedir. Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında, "İyilik," "İnanç," ve "Ahlak" boyutlarında cinsiyetler arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p>05$). Bununla birlikte, "İbadet" (Kadın $\bar{X} = 28.996$, Erkek $\bar{X} = 29.878$), "Kâmil Davranışlar" (Kadın $\bar{X} = 22.772$, Erkek $\bar{X} = 24.038$) ve "Uygulaması Zor Emirler" (Kadın $\bar{X} = 22.324$, Erkek $\bar{X} = 22.806$) boyutlarında erkeklerin puanları kadınlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (sırasıyla $p<,011$, $p<,001$, $p<,014$). Hadislere yaklaşım düzeyinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen erkeklerin genel dindarlık düzeylerinin ve bazı özel dindarlık boyutlarındaki eğilimlerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, dindarlık ve cinsiyet arasındaki ilişkinin karmaşıklığını ve farklı dindarlık boyutlarının cinsiyetler arasında farklı şekillerde tezahür edebileceğini düşündürmektedir.

Tablo 4: Verilerin öğrenim düzeylerine (sınıf) göre karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Değer	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	ss	F	p	Post Hoc (Tukey)
Hadislere Yaklaşım	1. Sınıf	127	20,921	6,036	,699	,625	(p>05)
	2. Sınıf	119	20,949	6,006			
	3. Sınıf	121	20,066	5,595			
	4. Sınıf	105	21,000	5,766			

	Yüksek Lisans	21	19,190	5,473			
	Doktora	9	20,663	5,309			
İslami Dindarlık Ölçeği Toplam	1. Sınıf	127	219,55	19,065	2,291	,029*	1 < 3
	2. Sınıf	119	225,24	18,518			
	3. Sınıf	121	226,19	17,955			
	4. Sınıf	105	225,32	13,642			
	Yüksek Lisans	21	224,47	13,862			
	Doktora	9	224,11	15,679			
İslami Dindarlık Ölçeği İyilik	1. Sınıf	127	72,220	7,068	2,662	,022*	1 < 4
	2. Sınıf	119	74,260	6,857			
	3. Sınıf	121	73,950	6,266			
	4. Sınıf	105	74,990	4,923			
	Yüksek Lisans	21	75,095	4,898			
	Doktora	9	74,555	5,811			
İslami Dindarlık Ölçeği İnanç	1. Sınıf	127	28,196	2,264	4,980	,000*	1 < 3 1 < 4
	2. Sınıf	119	28,655	2,559			
	3. Sınıf	121	29,148	1,498			
	4. Sınıf	105	29,190	1,193			
	Yüksek Lisans	21	29,428	1,287			
	Doktora	9	29,666	1,000			
İslami Dindarlık Ölçeği İbadet	1. Sınıf	127	28,472	3,668	2,358	,039*	1 < 2 1 < 3 1 < 4
	2. Sınıf	119	29,806	4,180			
	3. Sınıf	121	29,438	3,626			
	4. Sınıf	105	29,304	3,284			
	Yüksek Lisans	21	30,666	3,785			
	Doktora	9	30,000	4,000			
İslami Dindarlık Ölçeği Kâmil Davranışlar	1. Sınıf	127	22,622	4,314	2,087	,066	
	2. Sınıf	119	23,857	3,676			
	3. Sınıf	121	23,785	3,966			
	4. Sınıf	105	22,819	3,704			
	Yüksek Lisans	21	22,476	4,578			
	Doktora	9	22,555	4,447			
İslami Dindarlık Ölçeği Ahlak	1. Sınıf	127	14,456	5,867	1,369	,235	
	2. Sınıf	119	13,958	6,219			
	3. Sınıf	121	15,190	6,896			
	4. Sınıf	105	13,609	5,412			
	Yüksek Lisans	21	12,333	4,553			

	Doktora	9	13,222	4,918			
	1. Sınıf	127	31,960	3,148			
	2. Sınıf	119	32,647	3,166			
İslami	3. Sınıf	121	32,553	2,729			
Dindarlık	4. Sınıf	105	33,200	2,246	2,507	,030*	1 < 4
Ölçeği Yakınlık	Yüksek Lisans	21	32,428	2,785			
	Doktora	9	31,333	3,041			
	1. Sınıf	127	22,039	2,391			
İslami	2. Sınıf	119	22,739	2,290			
Dindarlık	3. Sınıf	121	22,595	1,964			
Ölçeği	4. Sınıf	105	22,581	1,859	1,837	,104	
Uygulaması	Yüksek Lisans	21	22,571	1,989			
Zor Emirler	Doktora	9	22,498	2,145			

Tablo 4'teki verilere göre, hadislere yaklaşım konusunda öğrenim düzeyleri (sınıflar) arasında ufak farklılıklar olsa da (en düşük Yüksek Lisans: 19,19; en yüksek 4. sınıf: 21,00), F değeri (0,699) ve p değeri (0,625) istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($p > 0.05$). Yani öğrenim düzeyi, hadislere yaklaşım puanlarını anlamlı şekilde etkilememektedir. Ancak İslami dindarlık toplam puan ve iyilik, inanç, ibadet ve yakınlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Post Hoc Tukey sonuçlarına göre İslami dindarlık toplam puanında 1. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının (219,55) 3. Sınıf öğrencilerinden (226,19) anlamlı derecede düşük toplam dindarlık puanına sahip olduğu görülmektedir. Alt boyutlardan iyilik puanında 1. sınıf öğrencilerinin ortalamasının (72,22) 4. sınıf öğrencilerinden (74,99) anlamlı derecede daha düşük "İyilik" puanına; inanç puanında 1. sınıf öğrencilerinin (28,19) hem 3. sınıf (29,14) hem de 4. sınıf (29,19) öğrencilerinin ortalamalarından anlamlı derecede daha düşük "İnanç" puanına; ibadet puanında 1. sınıf öğrencilerinin (28,47) 2. sınıf (29,80), 3. sınıf (29,43) ve 4. sınıf (29,30) öğrencilerinden anlamlı derecede daha düşük "İbadet" puanına; yakınlık puanında 1. sınıf öğrencilerinin (31,96) 4. sınıf öğrencilerinden (33,20) anlamlı derecede daha düşük "Yakınlık" puanına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların sürekli demografik değişkenleri, hadislere yaklaşım ölçeği, İslami dindarlık ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkiler (Korelasyon Analizi)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.Cinsiyet	r 1										
	p										
2.Sınıf	r -0,004	1									
	p 0,928										
	r ,004	-,033	1								

bulgularından biri hadislere yaklaşım düzeyinin cinsiyete veya öğrenim görülen sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermemesi ve İslami dindarlığın diğer boyutlarıyla ilişkili olmamasıdır. Katılımcıların ortalama puanlarının orta düzeyde olması (Ort.=43,83), Horozcu ve Güşen’in (2018) ölçek geliştirme çalışmasındaki bulgularla karşılaştırılabilir. Bu durum, hadislere yaklaşımın, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin eğitim süreci boyunca veya cinsiyete bağlı olarak belirgin şekilde değişmeyen, daha stabil bir entelektüel veya metodolojik tutumu yansıtıyor olabileceğini düşündürmektedir. Belki de hadis algısı ve değerlendirme biçimleri, lisans eğitiminden önce veya eğitimin ilk yıllarında şekillenmekte ve sonraki yıllarda büyük ölçüde aynı kalmaktadır. İslami dindarlık konusunda ise daha dinamik bir tablo ortaya çıkmıştır. Genel dindarlık düzeyi ve birçok alt boyut (İyilik, İnanç, İbadet, Yakınlık, U. Zor Emirler) katılımcılarda yüksek bulunmuştur. Bu, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan bir örneklem için beklenen bir durum olabilir.

Cinsiyet açısından bakıldığında, erkek öğrencilerin genel dindarlık, ibadet, kâmil davranışlar ve uygulaması zor emirler boyutlarında kadın öğrencilerden anlamlı derecede yüksek puan alması ilginç bir bulgudur. Genellikle literatürde kadınların dindarlık düzeylerinin bazı boyutlarda daha yüksek olduğuna dair bulgulara rastlanmaktadır ancak bu durum ölçülen boyutlara, kültürel bağlama ve örneklem özelliklerine göre değişebilmektedir. İlahiyat eğitimi alan erkek öğrencilerin, özellikle ibadet gibi pratiklere veya kâmil davranışlar gibi idealize edilen özelliklere daha fazla vurgu yapma veya kendilerini bu konularda daha yüksek değerlendirme eğiliminde olmaları olasıdır. İnanç, iyilik, ahlak gibi boyutlarda anlamlı fark çıkmaması, cinsiyetler arası dindarlık farklılıklarının her boyutta aynı şekilde ortaya çıkmadığını göstermektedir.

Sınıf değişkeni açısından elde edilen bulgular, İlahiyat eğitiminin dindarlık üzerinde potansiyel bir etkisine işaret etmektedir. Özellikle İDÖ toplam puanı, İyilik, İnanç, İbadet ve Yakınlık boyutlarında 1. sınıf öğrencilerinin ilerleyen sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı derecede düşük puan alması, üniversite eğitiminin ilk yılından sonra bu boyutlarda bir artış veya pekişme yaşandığını düşündürmektedir. Bu durum, artan dinî bilgiye maruz kalma, fakülte ortamındaki sosyalleşme, akran etkisi ve kişisel/bilişsel gelişim gibi faktörlerle açıklanabilir. Öğrenciler, eğitimleri ilerledikçe inançlarını daha fazla içselleştirebilir, ibadetlere daha bilinçli yönelebilir veya Tanrı ile kurdukları yakınlık hissini daha güçlü algılayabilirler. Kâmil davranışlar, ahlak ve uygulaması zor emirler boyutlarında anlamlı bir fark bulunmaması ise bu boyutların ya daha stabil kişisel özelliklerle ilgili olduğunu ya da eğitim sürecinden farklı şekilde etkilendiğini veya ölçüm araçlarının bu alanlardaki değişimi yakalamada yetersiz kalmış olabileceğini akla getirmektedir.

Korelasyon analizi, beklendiği üzere İslami dindarlık alt boyutlarının büyük ölçüde birbiriyle pozitif ilişkili olduğunu ve tutarlı bir yapı sergilediğini göstermiştir. Ancak ahlak alt boyutunun diğer boyutlarla ve toplam puanla görece daha zayıf ilişkilere sahip olması

dikkat çekicidir. Bu, ahlakî değerler ve davranışların, dindarlığın inanç, ibadet veya manevi yakınlık gibi diğer boyutlarından kısmen farklı dinamiklere sahip olabileceğini veya ölçekteki ahlak maddelerinin diğer boyutlardan farklı bir yapıyı ölçtüğünü düşündürmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hadislere yaklaşım düzeylerini ve İslami dindarlık seviyelerini cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından incelemek amacıyla kesitsel tarama modelinde yürütülmüştür. Toplam 502 katılımcıdan elde edilen verilerin analiz sonuçlarına göre, hadislere yaklaşım ölçeğinde katılımcıların 32 ile 54 arasında puan alması ilahiyatçıların hadislere yaklaşımlarının nispeten sınırlı bir aralıkta değiştiğini göstermektedir. Ölçeğin potansiyel aralığı (16-80) daha geniş olmasına rağmen katılımcılar uç noktalara yönelmemişlerdir. Bu durum katılımcıların hadislere yaklaşımlarında aşırı uçlarda yer almadıklarını düşündürülebilir. Ortalama puanın 20,663 olması katılımcıların genel olarak ne "hadislere hiç yer vermeme" (düşük puan) ne de "sıhhatine bakmaksızın tüm hadisleri kabul etme" (yüksek puan) eğiliminde olduklarını göstermektedir. Orta puan daha dengeli bir yaklaşımı yani hadisleri belirli kriterlere göre değerlendirme ve kullanma eğilimini yansıtabilir. Katılımcıların hadislere yaklaşım ölçeğinden aldıkları puan belirli bir eleştirel değerlendirmeye sahip veya dengeli bir yaklaşım içinde oldukları anlamına gelebilir.

İslami dindarlık ölçeğinden elde edilen ortalama toplam puan katılımcıların genel dindarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermekle birlikte ahlakî değerlere ve kâmil davranışlara verdikleri önemin, inanç, ibadet ve Allah'a yakınlık gibi diğer dindarlık boyutlarına göre daha değişkenlik gösterebileceğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum genel dindarlık düzeyleri yüksek olan katılımcıların, ahlakî ve davranışsal boyutlara verdikleri önemin, dindarlığın diğer unsurlarına göre daha çeşitli faktörlerden etkilenebileceğini düşündürmektedir. Aynı zamanda, "Uygulaması Zor Emirler" boyutundaki yüksek ortalama puan katılımcıların dinî yükümlülükleri yerine getirme konusunda istekli olduklarını ve bu emirleri yerine getirmeye çaba gösterdiklerini yansıtabilir. Öğrenim düzeyi ilerledikçe (özellikle lisans düzeyinde 1. sınıftan 3. ve 4. sınıflara doğru), İslami Dindarlık Ölçeği'nin toplam puanında ve bazı alt boyutlarında (İyilik, İnanç, İbadet, Yakınlık) istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğunu göstermektedir. Ancak Hadislere Yaklaşım, Kâmil Davranışlar, Ahlak ve Uygulaması Zor Emirler boyutlarında öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Özellikle 1. sınıf öğrencilerinin, ilerleyen sınıflardaki öğrencilere göre bazı dindarlık boyutlarında daha düşük puanlar aldığı görülmektedir.

Bu sonuçlar, üniversite eğitiminin öğrencilerin dinî bilgi, inanç, ibadet pratiği ve Allah ile ilişkilene biçimleri üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini düşündürmektedir. Bu etki, muhtemelen artan bilgi, sosyal etkileşimler ve kişisel/bilişsel gelişim süreçlerinin

bir birleşimdir. Ancak, daha metodolojik yaklaşımlar veya yerleşik ahlakî tutumlar gibi bazı alanların bu süreçten aynı ölçüde etkilenmediği görülmektedir. 1. sınıf öğrencilerinin daha düşük puanları, üniversiteye ve ilgili alana adaptasyonun ve derinlemesine öğrenmenin henüz başında olmalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırma kesitsel bir araştırmadır ve kesitsel tasarım değişkenler arasındaki ilişkileri gösterse de nedensellik kurmaya veya zaman içindeki değişimi göstermeye imkân tanımamaktadır. İkinci olarak, araştırma sadece Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile yapılmıştır; bulguların diğer üniversitelere, fakültelere veya genel Müslüman nüfusa genellenebilirliği sınırlıdır. Üçüncü olarak, katılımcıların dindarlık veya ahlak gibi konularda kendilerini olduğundan daha olumlu gösterme eğiliminde olma ihtimalleri göz ardı edilmemelidir.

Gelecekteki araştırmalar, farklı üniversite ve fakültelerden örneklerle bu bulguların karşılaştırılmasını, boylamsal tasarımlarla eğitim sürecinin etkisinin incelenmesini, dindarlık ve hadislere yaklaşımı etkileyebilecek diğer psikososyal faktörlerin (örneğin kişilik özellikleri, aile yapısı, sosyal destek) araştırılmasını ve ahlak boyutunun dindarlık içindeki özgün yerini daha derinlemesine analiz etmeyi hedefleyebilir.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Halûk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Bedir, Murteza - Çelebi, İlyas. “Sünnet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Birişik, Abdulhamit, v.d. “Kur’an”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usulü*. İstanbul: İFAV, 32. Basım, 2013.
- Çayabatmaz, Emine. *Kur’an’ı Kerim bağlamında İslami Dindarlık Ölçeği denemesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016.
- Finney, John M. “A Theory of Religious Commitment”. *Sociology of Religion* 39/1 (1978), 19-35.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbü’rî. *Ma’rifetü ‘ulûmi’l-hadis*. thk. Seyyid Muazzam Hüseyin. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2. Basım, 1977.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *el-Kifâye fî ‘ilmi’r-rivâye*. thk. M. Hâfız et-Tîcânî. Kâhire, 1972.
- Horozcu, Ümit - Güşen, Seyit Ali. “İlahiyatçılar İçin Hadislere Yaklaşım Ölçeğinin (İHYÖ) Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması”, *İslami İlimler Dergisi* 13/2 (2018).
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu’l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed. *Nüzhetü’n-nazar fî tavzîhi nuhbeti’l-fiker*. thk. Nureddin İtır. Karaçi-Pakistan: Mektebetü’l-Büsrâ, 2011.
- Kandemir, M. Yaşar. “Hadis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Usulü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 15. Basım, 2016.
- Köktaş, M. Emin. *Türkiye’de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret yay., 1993.
- Okumuş, Ejder. “Gösterişçi Dindarlık”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/3 (2006), 17-35.
- Râmhürmüzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd. *el-Muhaddisü’l-fâsil beyne’r-râvî ve’l-vâ’î*. thk. Muhammed Acâc el-Hatîb. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 3. Basım, 1984.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Usûlü’s-Serahsî*. thk. Ebu’l-Vefâ el-Efğânî. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. thk. Rif’at Fevzî Abdülmuttalib. Mansûre: Dâru’l-Vefâ, 2001.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kâhire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1940.

- Tahânevî, Muhammed b. Ali. *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-fünûn*. thk. Ahmet Hasan Besec. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Tümer, Günay, v.d. “Din”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Zebîdî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Abdürrezâk el-Hüseynî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Kollektif. Dârü'l-Hidâye, ts.
- Zemahşerî, Cârullâh Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Basım, 1407.